UDC 811.163.41’374
https://doi.org/10.18485/ms_zmskij.2025.73.1.9
Примљен: 14. марта 2024.
Прихваћен: јануара 2025.

Др Биљана М. Бабић

ЗАБОРАВЉЕНЕ РЕЧИ У МЕНТАЛНОМ ЛЕКСИКОНУ УЧЕНИКА*

Грађа за школски речник

У раду се анализира ученицима непозната или мање позната лексика ексцерпирана из књижевних дела заступљених у читанци за шести разред основне школе. Прикупљена грађа се класификује, анализира, квантификативно и статистички обрађује. Као критеријуми класификације узети су: а) статус лексеме у односу на савремени књижевни језик (издвојени су: *историзми*, *архаизми*, *застареле колоквијалне речи*, *дијалектизми*, *поетизми* и *ретке речи*), б) језички нивои, в) порекло речи, и г) тематске групе. Спроведено истраживање део је ширег пројекта (под окриљем Матице српске) насловљеног *Школски речник заборављених речи српског језика*, који за циљ има израду речника непознатих речи намењеног основцима.

Кључне речи: непознате речи, књижевна дела, читанка, ментални лексикон, школски речник.

1. Уводне напомене. Сваке године у исто доба, у време завршних испита у основној школи, у време мале матуре, читамо и слушамо о томе које речи на тесту из српског језика ученици нису знали, разумели, нису правилно употребили и сл. Да би се ученицима основношколског узраста помогло у учењу и бољем разумевању речи које им нису блиске, с којима се не срећу често, под окриљем Матице српске 2020. године започет је пројекат *Школски речник заборављених речи српског језика*. Крајњи и најзначајнији циљ пројекта јесте израда речника који треба да обухвати, за основце, непознате и мање познате речи забележене у читанкама од петог до осмог

* Рад је настао у оквиру пројекта Матице српске *Школски речник заборављених речи српског језика*, који се реализује уз финансијску подршку Покрајинског секретаријата за високо образовање и научноистраживачку делатност и под руководством Јасмине Дражић.

разреда основне школе. Прелиминарна селекција обухвата веома велик број лексема за које – по свему судећи – неће бити довољно простора у речнику због његовог ограниченог обима. Из истог разлога, и у овој анализи укупно 1611 селектованих речи из *Читанке за српски језик за 6. разред основне школе* (аутор: Маријана Милошевић, издавач: Завод за уџбенике, Београд) пробрано је и сведено на 940 јединица. Изабране речи потичу из 12 народних лирских и епских песама и из 27 ауторских књижевних текстова, као и из методичко-дидактичке апаратуре у *Читанци*, што значи од самог њеног аутора. Дакле, ради се о делима насталим у веома широком распону – од давних времена до данашњих дана.[1]

Избор речи из *Читанке за 6. разред* направиле су Даница Томаш, сарадница на пројекту (шири избор) и Јасмина Дражић, руководилац пројекта (ужи избор). Критеријум за одређивање речи као непознатих и мање познатих било је њихово лично искуство и лична процена (као, уосталом, и код свих осталих сарадника на пројекту који су ексцерпирали лексику из читанки за 5, 7. и 8. разред).[2] Најпоузданија грађа, међутим, била би она која би се прикупила непосредно од самих основаца, експерименталним социолингвистичким истраживањем – било да је они сами издвоје подвлачењем у тексту током читања, било да се до ње дође применом одговарајућих анкета међу ученицима. Спровођење истраживања у школама трајало би дуго и захтевало би много сарадника међу наставницима, што у нашем случају није било изводљиво из више разлога.

2. Предмет и циљеви рада. Ексцерпирана грађа из *Читанке за 6. разред* обухвата застареле, ретке, заборављене речи, ученицима необичне, непознате и мање познате речи – речи које се једним именом називају агнонимима. Међу њима има речи и страног и домаћег порекла, речи које припадају и пасивном и активном фонду српског језика, дијалектима и књижевном језику, арахичном и савременом језику. Опет ограничени обимом рада, овде ћемо – као предмет истраживања – идентификовати и издвојити само мањи део укупне грађе, с циљем да је класификујемо, анализирамо, квантификативно и статистички обрадимо. Као први и најважнији критеријум класификације узећемо статус лексеме у односу на савремени књижевни језик, па ћемо идентификовати и издвојити *историзме*, *архаизме* и *застареле колоквијалне речи*[3]. Све оне припадају пасивном фонду, а „Пасивни лексик

---

[1] Списак дела и њихових аутора дат је на крају рада, у Прилогу.

[2] Запажање о томе да слично искуство деле и аутори читанки налазимо у раду В. Брборића: „По правилу, свака читанка доноси и објашњења оних речи и израза из књижевних текстова који би ученицима могли бити непознати. Истина, тешко је рећи како се долази до тог избора, најчешће аутор предвиђа које би речи ученицима могле бити непознате“ (Брборић 2017: 475).

[3] Застареле колоквијалне речи одвојили смо од архаизама због тога што су биле одлика првенствено разговорног језика.

састоји се од застарјелих ријечи које су ишчезле из опће упорабе, али и од нових ријечи које још нису у опћу упорабу ушле“[4] (Melvinger 1984: 68). Осим наведених лексема, истраживањем су обухваћени и *дијалектизми* и *поетизми* (лексика ограничене употребе), и *ретке речи* (припадају општеупотребној лексици и активном фонду, али су ниске фреквентности). Наведене групе су издвојене као специфичне, обележене у односу на остатак грађе, који припада активном фонду савременог српског језика.

3. Претходна истраживања непознатих речи и њиховог тумачења у читанкама. Непознате речи и њихово тумачење у настави српског језика били су предмет различитих истраживања до сада, домаћа лексика једнако као и стране речи, речи активног фонда као и оне из пасивног. Запажање да су и знатно раније (поред архаизама, позајмљеница, провинцијализама, неологизама и термина) ученици имали проблем и с непознатим домаћим речима, налазимо код М. Николића, који их назива обичним књижевним речима, обичном лексиком,[5] а као примере наводи *ватраљ*, *забран*, *коначиште*, *мотовило*, *обданица*, *осоје*, *присоје*, *прћина*, *пушкомет* и сл. (за појмове ученицима непознате), али и *бдети*, *данђубити*, *киван*, *наочит*, *нетремице*, *подланица*, *разговетан*, *рашћркан*, *скела* итд., као речи врло честе у употреби (Николић 1992[2]: 214–215). В. Брборић, анализирајући читанке двају издавача (Завода за уџбенике и Клета) за више разреде основне школе (од петог до осмог разреда), одн. речнике и објашњења непознатих речи у њима, налази да ученицима шестог разреда уз приповетку И. Андрића *Аска и вук* нису објашњене речи које би им могле бити непознате: *врбова маца*, *клипсати*, *клиснути*, *маховина*, *мекет*, *ојагњити*, *папак*, *пландиште*, *рашчеречити*, *тор*, *чедан* (Брборић 2017: 481). Као што видимо, и овај аутор је, као и М. Николић, издвојио сасвим обичне речи и изразе, с којима се свакодневно можемо срести.[6] Ауторима анализираних читанки В. Брборић замера пре свега то што нису објашњене све непознате речи, што су објашњења таквих речи кратка (сведена на једну реч или синтагму) и неуједначена, то што су објашњења речи уз текстове једнака објашњењима у речнику на крају читанке, што нису увек прецизна и потпуна, и односе се само на значење речи у контексту (самим тим нова реч не може бити усвојена у потпуности). Аутор даље сматра да би објашњења у речнику на крају књиге требало

---

[4] У *Читанци за српски језик за 6. разред основне школе* нема неологизама, нађена су свега два англицизма: *римејк* и *сонг*.

[5] Под термином *обичне речи* подразумевају се лексичке јединице које се свакодневно користе, за чије разумевање није потребно консултовати речнике српског језика.

[6] Могли бисмо отворити и по једну читанку за сваки разред од петог до осмог и у њима наћи одређени број издвојених и објашњених обичних речи, али нема потребе за тим, довољно је и ово што смо показали да нам буде сасвим јасно зашто су у називу пројекта и будућег речника *заборављене речи*, а не – рецимо – *стране речи*. То и јесте основни задатак речника – пописати и обрадити све речи за које претпостављамо да су ученицима непознате, без обзира на њихово порекло.

да буду целовита по узору на *Речник срӣскоӣа језика* Матице српске, нарочито у случају вишезначних речи:

> „Тако бисмо уз конкретан књижевни текст, на маргини имали кратко објашњење предвиђене непознате речи, и то само њено значење у контексту, у конкретном случају. На крају уџбеника бисмо имали, као додатак, речник мање познатих речи и он би морао донети потпуно објашњење непознате речи и њена секундарна значења, уколико их има. На овај начин би се могле избећи извесне непрецизности код иницијалног објашњења, оног које је дато у конкретном тексту“ (Брборић 2017: 476).

В. Брборић у истом раду непознавање лексике доводи у везу и с кризом читања, коју изазивају „нови услови живота и нагли развој технике и технологије и чињеница да ученици све више избегавају читање обавезних дела из књижевности“ (Брборић 2017: 476). Проблем је, међутим, много сложенији јер ти нови услови живота и нове технологије не погађају само читалачке навике основаца и њихов вокабулар него и све сфере живота савременог човека, самим тим и основце. Исто тако значајна је и чињеница да та појава није специфичност само нашег друштва и наших ученика. Тако је Oxford University Press 2007. године из тадашњег издања речника *Oxford Junior Dictionary*, а на основу стотина хиљада дечјих састава пристиглих на годишњи конкурс (који организује Би-Би-Си 2 за децу узраста од 5 до 13 година), избацио педесетак речи (као мање фреквентне) које именују ентитете у природи (међу њима и: *blackberry* ’купина’, *acorn* ’жир’, *badger* ’јазавац’, *buttercup* ’љутић’, *otter* ’видра’, *wren* ’царић’), а уместо њих у речник унео нове, фреквентније речи које се тичу затвореног простора и нових технологија (на пример: *Blackberry*, *chatroom*, *broadband*, *cut-and-paste*) (Luthin 2020: 2). М. Лутин је, подстакнута овим догађајем и реакцијама јавности које је изазвао, спровела истраживање међу говорницима[7] енглеског језика у Монтани (САД) и дошла до следећих закључака: 1) млађи говорници заиста имају мање развијен лексикон који се односи на ентитете из природе од старијих говорника; 2) познавање речника је у корелацији са узрастом: млађи испитаници су идентификовали мање биљних и животињских врста од старијих испитаника, и навели мање врста у оквиру одређене категорије (на пример, врсте змија); 3) преношење овог лексикона и знања о природи с једне генерације на другу опада; будући да су све више удаљени од природе, млађи говорници би је могли сасвим другачије концептуализовати и категоризовати, и њихов однос према њој могао би бити сасвим другачији (Luthin 2020: 20–21).

Примењене методе и резултати овог истраживања могли би имати и шири значај и примену. Значај преноса знања с једне генерације на другу, о којем М. Лутин пише, може се претпоставити и у осталим тематским гру-

[7] Испитаници су рођени у распону од 1930-их до 2000-их.

пама речи, не само у лексикону који се односи на ентитете из природе. Бројне речи које у српском језику именују родбинске односе, на пример, треба да се преносе и уче у породици пре него у школи. Данас распрострањена употреба личног имена уместо именовања родбинског односа у директном обраћању и у разговору о широј породици (нпр. *Ана* уместо *тетка*, или уместо *тетка Ана* и сл.) такође доприноси сиромашењу вокабулара. Ако речник који се односи на ентитете из природе полако нестаје из употребе, можемо очекивати да ће доћи до сиромашења лексике и у свим другим тематским групама које обухватају предмете, појаве и појмове с којима савремени човек губи додир.

4. Анализа селектоване грађе.

4.1. Класификација према статусу лексеме у односу на савремени књижевни језик. Као што смо у уводном делу поменули, полазећи од статуса изабране лексеме у односу на савремени књижевни језик, идентификовали смо и из укупне грађе издвојили *историзме*, *архаизме* и *застареле колоквијалне речи* (застарела лексика), затим *дијалектизме* и *поетизме*, и *ретке речи*.

4.1.1. Застарела лексика. Приликом одређивања застареле лексике ослањали смо се на дефиниције архаизма „речи које су припадале неком прошлом раздобљу, али су у савремено време потиснуте из активне употребе, па се њихова спорадична појава у неким стиловима савременог језика оцењује као архаична и стилски обележена“ (Радовић-Тешић 1982: 257) и историзма „речи које означавају појмове који више не постоје, а припадали су одређеној историјској епоси, те у језику служе као номинативно средство за именовање данас непостојећих појава, предмета, ствари итд. и срећу се пре свега у научно-историјској литератури и књижевним делима чија је радња везана за неку историјску епоху“ (Исто, 1982: 258).

Други ослонац у анализи грађе био нам је *Речник српскохрватскога књижевног језика* Матице српске (у наставку РМС), јер садржи готово двоструко више речи (и њихових значења) него *Речник српскога језика* истог издавача (у наставку РСЈ). Од ова два речника пошли смо и приликом утврђивања и провере застареле лексике и њеног статуса у односу на стандардни српски језик. У РМС, међутим, нашли смо да свега тринаест лексема из наше укупне грађе (од 940 јединица) има неку од ознака (квалификатор) које указују на застарелост лексеме или појма:

– *ист.* ’историјски, историја’ (*варварин, кнез, начелник, оклопник, срез*),
– *заст.* ’застарело’ (*механа, наредити, сресци*),
– *заст. песн.* ’застарело песнички’ (*заточник*),
– *арх. и поет.* ’архаизам’ и ’поетика, поетски’ (*чарни*),
– *цсл.* ’црквенословенски’ (*Васељена, васељенски, насушан*).

Ако им додамо још и три позајмљенице које смо уврстили у застарели слој грађе (*варв.* ’варваризам’[8]: *обрсти, фуруница, штанӣла*), долазимо до броја од свега шеснаест обележених речи.

Како је РМС завршен пре готово 50 година (1976), претпоставили смо да би РСЈ (из 2011) могао пружити више информација. У њему, међутим, од тражених ознака налазимо:

> – *ист.* ’историја; историјски’ уз исте речи као и у РМС (*варварин, кнез, начелник, оклопник, срез*), овде још и уз *писар*,
>
> – *арх.* и *песн.* ’архаизам; архаично’ и ’песнички; књишки’ (*чарни*),
>
> – *арх.* ’архаизам; архаично’ (*писмено*, обично у множини; необележено у РМС),
>
> – *сткњ.* ’старокњижевни, који је из стар(ој)их типова књижевног језика’ (*Васељена, насушан*, посредно односи се и на изведеницу *васељенски*) – ознака које нема у РМС, тамо је уз ове две речи стајало *цсл.* ’црквенословенски’,
>
> – *заст.* не постоји у списку скраћеница, а уз *механа* налазимо само *тур.* ’турцизам; турски’, уз *заточник* и *средски* нема никаквог квалификатора, док глагол *наредити* нема застарело значење с којим је употребљен у песми *Пропаст царства српскога* ’довести у ред, уредити; поређати’[9],
>
> – *варв.* такође не постоји међу скраћеницама у РСЈ, па две позајмљенице из РМС овде имају само етимолошку ознаку *тур.* ’турцизам; турски’ и *дем.* ’деминутив; деминутивни’ (*фуруница*), односно *нем.* ’немачки’ (*штанӣла*), док трећи пример (*обрсти*) није ни забележен.

Закључујемо, на основу РСЈ, да ни после 35 година (од 1976. до 2011) многе лексеме нису промениле свој статус у српском језику. Уз *крајцару*, рецимо, налазимо само податак о пореклу речи (*нем.*), док се у прошлост смешта посредно употребом атрибута ’некадашњи’ у опису њеног значења (’некадашњи аустријски бакарни новац мање вредности’). А данас су већ и многе европске валуте постале историзам након увођења евра у оптицај 2002. године (нпр. немачка марка, италијанска лира итд.). Иста је ситуација и са бројним другим речима, поменимо само неке: *мускета* (’врста некадашње војничке пушке која се палила помоћу фитиља’), *педаљ* (’стара мера за дужину (одговара размаку између врха палца и врха средњег или малог прста у испруженом положају (око 25 cm))’), *ока* (’стара мера за течност, запремину и тежину (1,28 kg)’).[10] Лексеме *телеграф, телеграфиста, телеграфисати* такође су необележене (имају само етимолошку ознаку), у њиховом случају чак се ни посредно не указује на то да припадају прошлости (*теле-*

---

[8] Позајмљенице су у РМС означене квалификатором *варв.*

[9] Значење према РМС.

[10] Истина, „При дефинисању историзама запажа се да описна дефиниција обично садржи временску одредницу која лоцира реч у неком времену, или је граматички глаголски облик у дефиницији употребљен по правилу у перфекту“ (Радовић-Тешић 1982: 259), али би било добро да поред тога уз историзме у речнику стоји и одговарајући квалификатор.

ӣраф ’телекомуникациони уређај за отпремање и примање уговорених знакова; установа за хитно преношење писмених порука’) – у време када деца и млади више не знају ни чему служи бројчаник на некадашњем телефону, а камоли да знају шта је телеграф и како изгледа.

Ако се вратимо на дефиницију историзма и архаизма „Ријечи које су застарјеле зато што су нестали предмети, појаве и појмови што их означују називају се *хисӣоризми*, а ријечи које су застарјеле зато што су неке друге ријечи или облици заузеле у активном рјечнику њихово мјесто, називају се *архаизми*“ (Melvinger 1984: 68–69), видимо да ни РМС ни РСЈ не квалификују на одговарајући начин оне речи које несумњиво јесу и историзми и архаизми. Ако би неки основац потражио у РМС / РСЈ неки од историзама или архаизама из наше грађе, остао би ускраћен за информацију о њиховом статусу у савременом српском језику. Не би знао да ли реч припада активном или пасивном фонду, када је оправдана њена употреба (или неко њено значење) а када није, а неке од њих не би ни нашао у РСЈ. Одсуство одговарајуће ознаке у РМС и РСЈ такође оправдава то што су се сарадници на пројекту ослонили на своју интуицију и искуство приликом селекције речи које ученицима могу бити непознате, необичне, застареле јер нам речници, као што видимо, не помажу у томе. Од укупно 121 застареле речи (79 архаизама, 31 историзам и 11 застарелих колоквијалних речи), свега 16 има одговарајућу квалификацију у два прегледана речника (16/121 = 13,2%).

> Архаизми: алас, алка, аналфабета, бадава, бачва, бедро, бена, брука, буљина, буљук, вајдити се, варварин, варош, варошица, варошки, Васељена, васељенски, већма, вишњи, гледати се, гнојити, грахораст, дуб, дућан, ђеђеран, ђердан, ђерђеф, звериње, изба, јогуница, каљав, качар, кириџија, клубе, коложег, котарица, кошара, курјак, курјачки, кућаница, механа, милошта, намолован, настојник, насушан, невјеста, образина, обрст, овнујски, пазарити, паланка, писаљка, писар, писмено, планинац, плот, позно, појездити, пословач, потегнути се, просинац, пустимице, разбој, рз, рубац, салва, сермија, сињи, софра, табор, тиморан, ћух, ударити се, хаљина, хум, ченгел(а), џигерица, шиљеже, шипарица.
>
> Застареле колоквијалне речи: вала, госпа, дабоме, де, дедер, камо, канда, лимунација, море, нашто, тој.
>
> Историзми: антидинастичар, заточник, капислара, кнез, крајцара, мегдан, мејдан, мејданџија, мускета, ока, оклопник, паж, пâс, педаљ, перо, пехар, порфира, скерлет, срез, сресци, струга, стругарица, телеграф, телеграфисати, телеграфиста, тканица, токе, топузина, џамбас, џелат, шестопер.

4.1.2. Дијалектизми и поетизми – лексика ограничене употребе. Од оних речи које смо окарактерисали и издвојили као дијалектизме (укупно 26), утврдили смо да у РМС ниједна нема ознаку *дијал.* ’дијалекатски, дијалект’ (у РСЈ та скраћеница и не постоји). У РМС уз пет наших речи налазимо квалификатор *ӣокр.* ’покрајински’ (*долиӣаӣи, друкше, ђоја, задолиӣаӣи, оӣрљушӣиӣи*), док РСЈ наведене речи и не бележи, али је у њему *авлија* обележена

квалификатором *нар.* ’народски; покрајински’. Дакле, према коришћеним речницима обележена је скоро четвртина овог сегмента грађе (6/26 = 23,1%).

Дијалектизми: авлија, бак, букати, велим, долигати, друкше, ђоја, задолигати, застрашавати, једаред, још̂те, кујна, млого, никаки, опрљуштити, патријар, пјан, прнути, ришћански, сахат, узенђија, фуруница, хаснити, шеница, штангла, шутати/шутјети.

Други сегмент лексике ограничене употребе, поетизми, такође само мањим делом има тај статус у РМС. Нашли смо да ознаку *п̄есн.* ’песнички’ имају *жуд, љуба, ш̲ир*, квалификатор *нар. п̄есн.* ’народно песништво’ стоји уз *заг̄оркиња* и *неимар*, *заст̄. п̄есн.* ’застарело’ и ’песнички’ уз *зат̄очник*, а *арх.* и *п̄оет̄.* ’архаизам’ и ’поетика, поетски’ уз *чарни*. Изражено у процентима, то је 38,9% јединица (7/18). За разлику од слојева које смо раније прегледали у два речника, овде се РСЈ и РМС готово у потпуности слажу – у РСЈ не постоји једино реч *жуд*, а *неимар* је у њему необележено.

Поетизми: бон, винце, витез, девојана, жуд, загоркиња, лађан, љуба, невидело, неимар, сен, студ, сужањ, таван (’мрачан’), тавница, тијо, чарни, шир.

4.1.3. Ретке речи. Будући да ретке речи припадају активном фонду, њихов статус се не разликује у односу на књижевне речи. Карактер ретких речи није могуће утврдити на основу било које квалификације у речницима, и овај део грађе је иначе био најтежи за издвајање. Неким изворним говорницима ове речи су познате, некима нису, а то је условљено разликама индивидуалног карактера и социјалним факторима (да ли су били у прилици да се сретну с том лексиком у свакодневном животу или не). Пошли смо од претпоставке и личне процене да их већина говорника српског језика ипак не користи често. Чињеница да, за разлику од РМС, у РСЈ нису забележене следеће речи (9/73 = 12,3%): *ӣрӓја* (’грактање’)*, засјенит̄и се, зрнат̄и се, једнолико, коралски, облучје, одвр̄ћи се, околит̄и, п̄ландиш̲т̄е*, иде у прилог нашој претпоставци да су заиста ретко у употреби.

Ретке речи: бости се, буков, виловит, виторог, врцнути се, говедар, гр̏ӓја (’грактање’), гутнути, жуљав, забрдица, забрекнути, занискати, засјенити се, зрнати се, зуцкати, избирач, избирачица, једнолико, кезити, кикот, клипсати, кокетовати, коралски, круница, лешиница, мамузнути, надојен, неправо, облити се, облучје, обрвати, ȍгледати, одвр̄ћи се, околити, околица, пасти (’бити, налазити се на паши’), паша (’напасање; пашњак’), пландиште, погибија, поклон (’наклон’), пољар, преслица, присој, пробесједити, прометање, прометнути, прометнути се, просидба, просилац, проћи се, путоног, разбрати се, ргати, ребрити се, рогоз, свекрвица, свилорун, скопнео, скут, стремен, стрњиште, суседкиња, телесина, тршав, угасит, уздарје, хајкати, химера, хитнути, хранилиште, чедан, честар, шура.

4.2. Класификација према језичким нивоима. Издвојене лексеме даље можемо класификовати и анализирати полазећи од два приступа (архаизмима и дијалектизмима) суштински утемељена на истом принципу. У уводном делу речника *Иллюстрированный толковый словарь забытых и трудных слов русского языка* (Глинкина 2008), у којем су описани његов састав и структура, налазимо поделу архаизама на четири врсте у зависности од тога шта застарева. Према Л. А Глинкиној, ауторки *Речника*, архаизам може бити:

а) лексичко-семантички, ако реч застари у целини или делимично (примери из руског: *вертоград* – ’сад, виноградник’, *вертеп* – ’пещера’, *живот* – ’жизнь’),

б) лексичко-творбени, ако се замени једна од морфема, а значење притом остане потпуно исто (*вестовщик* – ’вестник’, *побродяга* – ’бродяга’),

в) лексичко-фонетски, ако изговор речи застари (*зерцало* – ’зеркало’, *нощь* – ’ночь’),

г) граматички, ако се почетни облик речи изгуби или промени, на пример род или број именица (*мяса*, *-ов*, мн.; *еси*, 2 л. наст. вр. от *быть*) (Глинкина 2008: 7).

М. Радовић-Тешић даје веома сличну поделу архаизама на:

а) лексичке – „одавно застареле речи које према себи имају одговарајући синоним, који се код говорника савременог књижевног језика налази у активној употреби“ (нпр. *вајно* ’тужно, жалосно’, *вејка, веја* ’сува гранчица’, *глаголати* ’говорити’),

б) семантичке – „представљају речи што активно живе у савременом књижевном језику али им је једно од значења застарело“ (*лето* ’година’, *књига* ’писмо’, *закон* ’вера, религија’),

в) лексичко-фонетске – „према себи имају у активној употреби савременог језика синонимну реч истога корена, али са мало измењеним звуковним обликом“ (*аналођија, комедант, аркив*),

г) лексичко-творбене – „у речима долази само до промене у дистрибуцији суфикса или префикса, који је некад имао шире лексичко слагање, а данас је сужен на одређени круг лексема“ (*васпитатељ* ’васпитач’, *издавалац* ’издавач’, *академичар* ’академик’, *биљски* ’биљни’, *кретан* ’покретан’), и

д) фразеолошке архаизме – „у себи садрже архаичне лексичке елементе“ (*од год до год* ’из године у годину, стално, вечито’, *кренути душом* ’неправично поступити, кривопресудити, огрешити се’) (Радовић-Тешић 1982: 259–260).

На основу односа према лексици књижевног језика, Ј. Мелвингер дијалектизме и регионализме дели на:

а) фонетичке – „имају по нечему друкчије звуковно устројство него одговарајуће ријечи књижевног језика“ (нпр. *фала*, *хрђав*, *ш њим*),

б) граматичке:

– морфолошки – „разликују се од књижевних ријечи по граматичком роду, падежном наставку, личном наставку итд.“ (нпр. *раду* ’раде’), и

– творбени – „имају исти коријенски морфем као и одговарајућа књижевна ријеч, али од ње се разликују по афиксалним морфемима или пак по каквим партикулама“ (нпр. *кумек* ’кум’, *̄полак* ’пола’, *њојзи* ’њој’),

в) лексичке:

– у правом смислу те речи – „ријечи којима у књижевном језику одговарају синоними с другом морфолошком основом. Њима се означују исти појмови који се означују и књижевним ријечима“ (нпр. у кајкавском речи *хижа* ’кућа’, *̄пикња* ’тачка’, *бедаст̄* ’глуп’), и

– семантички – „ријечи су које постоје у књижевном језику, али с другим значењем“ (нпр. у дубровачком говору *̄пруб* ’ружан’, у Лици *марит̄и* ’требати’) (Melvinger 1984: 62–63).

Јасно је да се ове три класификације заправо заснивају на разликовању језичких нивоа, и њиховим укрштањем спровешћемо класификацију наше издвојене лексике.

4.2.1. Као најзахвалнији за ову врсту класификације показали су се архаизми, који могу бити:

а) лексички: *алас, алка, аналфабет̄а, бадава, бачва, бедро, бена, брука, буљина, буљук, вајдит̄и се, варварин, варош, варошица, варошки, вишњи, ̄гледат̄и се, ̄гнојит̄и, ̄грахорас̄т, дуб, дућан, ђеђеран, ђердан, ђерђеф, изба, јо̄ ̄пуница, каљав, качар, кириција, коложе̄ ̄г, кот̄арица, кошара, курјак, курјачки, кућаница, механа, милошт̄а, намолован, наст̄ојник, насушан, невјест̄а, образина, обрс̄т, ̄пазарит̄и, ̄паланка, ̄писаљка, ̄писмено, ̄писар, ̄планинац, ̄плот̄, ̄позно, ̄појездит̄и, ̄пот̄е ̄гнут̄и се, ̄просинац, ̄пуст̄имице, рз, рубац, салва, сињи, сермија, софра, т̄абор, т̄иморан, ћух, ударит̄и се, хум, чен̄ ̄гел(а), шиљеже, шип̄арица*. За све ове архаизме у савременом књижевном језику постоје синоними с другом морфолошком основом који означавају исте појмове (нпр. *дуб* ’храст’, *бедро* ’бут’ итд.).

б) Семантички, постоје и у данашњем књижевном језику, али с нешто другачијим, суженим значењем у односу на некадашње (једно од значења им је застарело): данас *хаљина* означава само женски комад одеће, некад је била ’одећа женска или мушка која се носи поврх рубља’[11] („Огртач му је био пребачен преко уснуле богиње, рукави доње *хаљине* заврнути“ (В. Алексић, *Каљави коњ*)), *цӣ ̄герица* је данас намирница, врста меса у кулинарству, некад је означавала и људски орган, јетру („Вита су му ребра изломљена, // виде му се *цӣ ̄герице* беле“ (*Косовка дјевојка*)). *Разбој* више не разумемо као ’разбојиште’, бојно поље („Она иде на Косово равно, // па се шеће по *разбоју* млада, // по *разбоју* честитога кнеза“ (*Косовка дјевојка*)), данас означава гимнастичку справу (млађим генерацијама) и справу за ткање (старијима).

[11] Значење наведено према РМС, као и сва остала значења до краја поглавља 4.2.

в) Творбени, који у својој морфолошкој структури имају застарелу творбену морфему, без разлике у значењу у односу на савремени облик (*већма, овнујски, звериње, клубе, пословач*).

4.2.2. Међу некадашњим колоквијалним речима такође уочавамо неколико лексема које се фонетски разликују од савременог језика јер имају и застарело и другачије звуковно устројство: *госпа, дабоме, канда, лимунација*.

4.2.3. Историзми, будући да су отишли у прошлост заједно с појмом који именују, застарели су у потпуности, а међу њима бисмо издвојили само семантичке, јер је једно од њихових значења нестало из употребе заједно с појмом на који се односи: *пехар* више није ’већа и обично масивна посуда за пиће у облику чаше’ („Цар узима златан *пехар* вина, // Па говори свој господи српској“ (*Кнежева вечера*)), него само ’посуда, ваза (обично од скупоценог материјала) која се даје победнику на спортском такмичењу’, *кнез* данас не означава ’сеоског старешину’ („Преклињао је *кнеза* да му испуни жељу“ (П. Кочић, *Јаблан*)), може бити једино наследна титула потомака владара (у Кнежевини Монаку, на пример), *пâс* данас још можемо разумети као ’најужи део човечјег трупа изнад кукова, појас’, али више не означава ’оно чиме се опасује, потпасује одећа по струку, појас, опасач’ („онде ј’ пала крвца од јунака, // та доброме коњу до стремена, // до стремена и до узенђије, // а јунаку до свилена *паса*“ (*Косовка дјевојка*)), *перо* је некад било и ’челична или од другог метала начињена направа којом се пише мастилом’ („Седне и умочи *перо*“ (Б. Нушић, *Аналфабета*)), данас се тиме више не служимо, а перо нам означава пре свега израслину која покрива тело птица.

4.2.4. Међу дијалектизмима једнак је број лексичких и фонетских примера:

а) лексички: *авлија, бак, букати, велим, долипати, ђоја, задолипати, опрљушшити, хасниши*,

б) творбени: *друкше, једаред, јошше, никаки*,

в) фонетски: *застрашаваши, млого, патријар, пјан, прнуши, рицшански, сахаш, шеница, шушаши / шушјеши*.

4.2.5. Поетизми, иако малобројни, такође су занимљиви за анализу, па разликујемо:

а) лексичке: *вишез, љуба, невидело, неимар, сужањ*,

б) творбене: *винце, девојана, жуд, заоркиња, сен, сшуд, шир*, и

в) фонетске: *бон, лађан, шаван* (’мрачан’), *шавница, шијо, чарни*.

4.2.6. Ретке речи су специфичне, оне припадају општем лексичком фонду, али су ниске учесталости јер већина ових речи описује животиње, рад са њима, и природу – управо оно од чега се данашња деца, па и одрасли, све више удаљавају: *бости се, буков, виловиш, виторог, говедар, грађа* (’грактање’), *забрдица, забрекнуши, зањискаши, зрнаши се, круница, лешница, мамузнуши, облиши се, облучје, пасши* (’бити, налазити се на паши’), *пашa* (’напасање;

пашњак’), *ѣландиште, ѣољар, ѣрисој, ѣутоноѣ, ребрити се, роѣоз, свилорун, стремен, стрњиште, хајкати, хранилиште, чесѣар*. Отуда смо међу овим речима уочили само јединице творбено специфичне: *шура, жуљав, коралски, ѣросилац, разбрати се*.

4.3. Класификација према пореклу. Ако размотримо порекло забележених и анализираних речи, опет полазећи од РМС, долазимо до следећих закључака.

Међу архаизмима налазимо речи разноврсне етимологије, речи пореклом из турског (*алка, бадава, бена, буљук, вајдити се, дућан, ђердан, ђерђеф, јоѣуница, кириција, механа, ѣазарити, рз, сермија, софра, ѣабор, ченѣел(а), џиѣерица*), мађарског (*алас, варош, варошица, варошки, ђеђеран*), грчког (*аналфабеѣа, варварин*), немачког (*намолован, обрсѣ*) и француског језика (*салва*). Од 79 јединица, 28 је страног порекла (28/79 = 35,4%), остале су домаће речи.

Некадашње колоквијалне речи, саме по себи малобројне у нашем корпусу, обухватају исто тако малобројне лексеме страног порекла, свега четири (4/11 = 36,4%): *вала* (тур.), *лимунација* (лат.), *море* (грч.), *ѣеј* (нем.).

Нађени историзми већим делом потичу из страних језика (19/31 = 61,3%), и то из турског (*меѣдан, мејдан, мејданџија, ока, скерлеѣ, ѣоке, ѣопузина, џамбас, џелаѣ*), грчког (*анѣидинасѣичар, ѣорфира, ѣелеѣраф, ѣелеѣрафисати, ѣелеѣрафисѣа*), немачког (*крајцара, ѣехар*), италијанског (*мускеѣа*), француског (*ѣаж*) и латинског језика (*каѣислара*).

Забележени дијалектизми већином су домаћег порекла, међу њима је свега осам јединица стране етимологије, и то пореклом из турског (*авлија, ђоја, сахаѣ, узенђија, фуруница, хасниѣи*), грчког (*ѣаѣријар*) и немачког језика (*шѣанѣла*). Процентуално исказано – 30,8% (= 8/26).

Интересантно је да од 18 поетизама само једна реч није домаћег порекла (1/18 = 5,6%), ради се о именици *неимар* (тур.).

Као што смо већ поменули, ретке речи припадају општеупотребној лексици и већином описују животиње и природу. Овоме у прилог иде и податак да су те речи већином домаћег порекла, а да се међу њима налазе свега четири лексеме страног порекла: *коралски* и *химера* (грч.), *кокеѣовати* (фр.), *мамузнуѣи* (тур.) (у процентима, 4/73 = 5,5%).

Укупно гледано, од 238 анализираних лексема 64 су страног порекла (или 26,9%), остале су домаће речи (73,1%).

Ако сагледамо проценте, видимо да је највише стране лексике у категорији историзама (61,3%), некадашњих колоквијалних речи (36,4%), архаизама (35,4%) и дијалектизама (30,8%), док су поетизми и ретке речи првенствено домаћег порекла (94,4%, одн. 94,5%).

Ако погледамо стране језике из којих ова лексика потиче, видимо да је турски дао највише речи које су све мање разумљиве (36 лексема), грчки знатно мање (11), док су примери из осталих језика спорадични: из немачког 6 примера, мађарског 5, француског 3, латинског 2 и из италијанског 1.

4.4. Класификација према тематским групама. Половина издвојене лексике (укупно 124/238 јединица, или 52,1%) може се разврстати у неколико ширих тематских група, од којих су најбројније оне које се тичу човека, животиња, куће, биљака и природе, и војске. Прегледности ради, овде нисмо раздвајали поједине сегменте лексике (архаизме, историзме итд.), већ смо их објединили тематском групом.

Човек, занимања, занати, титуле, носилац особине, присталица покрета, вршилац радње, сродник (25): *алас, аналфабета, антидинастичар, бена, варварин, витез, ђоведар, избирач, качар, кириција, кнез, настојник, неимар, паж, патријар, писар, планинац, пољар, пословач, просилац, сужањ, телеграфиста, џамбас, џелат, шура*.

Именице које означавају особе женског пола углавном се тичу њиховог друштвеног статуса, узраста, карактера, сродства (11): *ђоспа, девојана, избирачица, јоѓуница, кућаница, љуба, невјеста, свекрвица, струѓарица, сусеткиња, шипарица*.

Животиње, њихове особине, радње у вези с њима, звуци које производе (23): *бак, бости се, букати, буљина, виловит, витороѓ, ѓрађа* (’грaктање’), *долипати, задолипати, забрекнути, зањискати, звериње, курјак, курјачки, лешиница, мамузнути, овнујски, пасти* (’бити, налазити се на паши’), *пуштоноѓ, ребрити се, свилорун, сермија, шиљеже*.

Кућа и покућство (21): *авлија, алка, бачва, ђердан, ђерђеф, клубе, котарица, кошара, кујна, облучје, перо, пехар, писаљка, преслица, рубац, софра, стремен, узенђија, фуруница, ченѓел(а), штанѓла*.

Биљке и природа (16): *буков, дуб, забрдица, зрнати се, коралски, круница, паша* (’напасање; пашњак’), *пландиште, присој, роѓоз, стрњиште, тиморан, ђух, хум, честар, шеница*.

Војска, оружје, физичка борба (16): *заточник, капислара, меѓдан, међдан, међданција, мускета, оклопник, поѓибија, потегнути се, пустимице, разбој, салва, табор, топузина, ударити се, шестопер*.

Одећа (5): *пâс, порфира, скут, тканица, хаљина*.

Мерне јединице (3): *ока, педаљ, сахат*.

Боје (2): *ђрахораст, сињи*.

Делови тела (2): *бедро, џиперица*.

5. Анкета спроведена међу ученицима и њени резултати. Будући да су сарадници на пројекту грађу за речник (из читанки за сва четири разреда основне школе) ексцерпирали на основу личног искуства и личне процене, било је потребно накнадно спровести анкету мањег обима како бисмо проверили да ли су издвојене лексеме ученицима заиста непознате. Анкета је спроведена у мају 2023, у оквиру овог истог пројекта Матице српске, међу ученицима 6. и 7. разреда осам основних школа у Ђурђеву, Клупцима, Никинцима, Новом Саду, Сремским Карловцима, Суботици и Чуругу. Обухвата укупно 404 ученика, и садржи 14 разноврсних задатака. Од ученика је тражено да између више понуђених могућности препознају тачно значење

одређене речи, да препознају семантички правилну употребу речи (у контексту), да самостално одреде значење речи дате без контекста, или у контексту, да наведу синоним речи у контексту, да реченице допуне понуђеним речима, да повежу међусобно спојиве речи, и да истумаче један акроним. Проверено је познавање укупно 71 речи и једног акронима, заступљени су:

– именице, глаголи, придеви, прилози, предлози и речце,

– домаћа и страна лексика,

– различите тематске групе: делови тела, боје, родбински односи, човекове особине,

– архаизми, историзми, општеупотребна лексика, ретке речи, речи које интелектуализују говор.

Укупни резултати анкете биће накнадно анализирани и описани, овом приликом осврнућемо се само на један мањи део (81 упитник, попуњен у сеоској средини), сасвим довољан да потврди мање или веће непознавање изабране лексике међу ученицима шестог и седмог разреда. Статистички су обрађени сви упитници, укључујући и оне задатке на које ученици нису одговорили (такви задаци су малобројни – ако изузмемо акроним – и њиховим искључивањем из анализе, проценат би био тек незнатно другачији).

Већини ученика познато је значење следећих речи: *сценариста* (59,3%), *позно* (63%), *потиљак* (79%), *знамење* (76,5%), *недокучив* (54,3%). Већином су им познате и именице које означавају сроднике: *зет* (72,8%), *таст* (75,3%), *девер* (74,1%), *сваштика* (66,7%), *свекрва* (82,7%), *снаха* (67,9%), али ипак непријатно изненађује проценат оних који те речи не знају (креће се у распону од 17,3% до 33,3%).

С друге стране, већина ученика не зна шта је: *грája* 'измешани гласови и узвици (људи, животиња); галама, ларма'[12] (70,4%), *шипарица* (79%), *настојати* (70,4%), *софра* (66,7%), *подвиг* (50,6%), *стихија* (85,2%), *ђердан* (54,3%), *стреха* (61,7%), *целат* (72,8%), *меланхолија* (72,8%), *плуг* (75,3% – изненађујуће за сеоску средину). Издвојени називи за делове тела такође су им непознати: *бедро* (87,7%), *бок* (58%), *недра* (75,3%), *плећа* (72,8%), *труп* (77,8%), као и придеви: *јамачан* (84%), *јаростан* (77,8%), *осоран* (69,1%), *спокојан* (81,5%), *суморан* (75,3%), *предузимљив* (81,5%).

Иако смо овде приказали само део резултата анкете (за 33 лексеме, што је скоро половина укупног обухвата (33/71 = 46,5%)), и то нам је довољно да покажемо да су сарадници на пројекту начинили добру селекцију непознатих и мање познатих речи. Чак 22 лексеме непознате су већини од 81 ученика (у процентима, 31% лексема), од тога за 19 лексема проценат нетачних одговора је изнад 60%. За ову прилику узели смо задатке који су били захвални за обраду, свеобухватна анализа ће показати сличне резултате и у осталим задацима. (Илустрације ради, значење акронима *САНУ* покушало је да истумачи 11 ученика, од тога је само један дао сасвим прецизан одговор, петоро је дало скоро прецизан одговор, и петоро је дало потпуно

[12] Значење према РМС.

погрешан, чак и бесмислен одговор, преосталих 70 нису ни покушали да одговоре.)

Познавање лексике страног порекла међу ученицима шестог разреда проверено је 2003 (у једној основној школи у Новом Саду) и анализирано у раду Н. Миљановић *Именице страног порекла у Читанци за пети разред основне школе* (према Драгићевић 2012: 31–32). У тој анкети од испитаника је тражено да у писаној форми дефинишу 23 лексеме узете из *Читанке за пети разред* (*авлија, ашовчић, џуњ, делија, депеша, дивизион, долама, ђаконија, император, кадија, механџија, неимар, одаја, паша, раја, рит, терзија, тока, фес, чакшире, чанак, шаржер, шегрт*; у контексту или изван њега). Резултати су и тада показали да веома велик број ученика не зна шта значе речи *неимар* (82,75%), *император* (51,72%), *рит* (34,48%), *одаја* (22,42%), *чанак* (20,69%) (према Драгићевић 2012: 32). Двадесет година касније, на основу наше анкете јасно нам је да ситуација није ништа боља, по свему судећи – још је и гора. И у нашој анкети једна од речи које је требало дефинисати била је именица *неимар*. Од 81 испитаног ученика свега четворо је знало њено значење, 19 је дало нетачан одговор, а 58 ученика није ни покушало да одговори. Овде не треба имати заблуду да се ради само о томе да ученици нису били мотивисани да попуне анкету, јер – опет из личног искуства – уверили смо се да одлични ученици шестог и седмог разреда не знају шта значе речи *коњушар, љубопитљив, мајушан, дворани, вртлар, превртљивац, скућити се, подвиг, руина, сеоба*, да наведемо само неке. Ако нису способни прозрети значење домаћих изведеница и сложеница, још мање ће бити успешни у разумевању лексике страног порекла. Ако не знају делове тела животиња, на пример, шта ће им значити придеви грађени од тих именица (*витороги, свилорун, путорог*)?

6. Закључак. Широм анализом обухваћено је 940 речи забележених у *Читанци за српски језик за 6. разред основне школе*, али је од тога за ову прилику издвојено и анализирано 238 јединица (одн. 25,3%).

С обзиром на то да се у језику одражавају друштвено-историјске промене, па неке речи нестају, прелазе у пасивни фонд, један слој ове издвојене лексике чине архаизми и историзми. Други њен слој карактеристичан је за поједине крајеве и чине га дијалектизми (Melvinger 1984: 60–71). Отуђеност човека од природе и непознавање многих назива појмова у природи, или ознака за њихове особине, разлог је што су се и неке домаће речи, из активног фонда, а које се односе на човека, природу, животиње и биљке, нашле у корпусу. Иако се под активним фондом подразумевају лексичке јединице које су разумљиве сваком говорнику књижевног језика (Melvinger 1984: 68), иако су и основци говорници тог књижевног језика, њима бројне речи из активног фонда нису и не могу бити јасне и разумљиве.

Истраживање је показало да се аутори будућег школског речника забораваљених речи не могу ослонити на значајне дескриптивне речнике српског језика (РМС и РСЈ) – кад је у питању утврђивање застареле лексике, као ни

у случају идентификације осталих слојева лексике које смо анализирали. (Рецимо да једино код ретких речи нисмо очекивали помоћ наведених речника, одсуство квалификатора уз њих јесте било очекивано.) Њима, као једини ослонац при избору грађе за нови речник, остају читанке, као и лично искуство и субјективна процена. Уз то, статус лексеме у лексичком систему може се претраживати помоћу електронских корпуса (http://korpus.matf.bg.ac.rs/) или савремених претраживача. Значење идентификоване лексеме нужно је проверити у речницима различите намене и профила, као што су речници турцизама, страних речи и израза, етимолошки, фразеолошки, речници симбола, митологије, *Рјечник хрватскога или српскога језика* ЈАЗУ, *Речник српскохрватскога књижевнога и народнога језика* САНУ, *Српски рјечник* Вука Стеф. Караџића, дијалекатски речници (нпр. *Речник српских говора Војводине*, *Речник косовско-метохи[ј]скога дијалекта* Г. Елезовића итд.), *Речник славеносрпскога језика*, као и на репрезентативним платформама, као што је нпр. *Расковник* (https://raskovnik.org/).

Гледано, условно речено, по језичким нивоима, највише је забележено лексичких архаизама, дијалектизама и поетизама (укупно 83). Семантичких архаизама и историзама далеко је мање, свега седам. Творбено специфичних јединица има међу архаизмима, дијалектизмима, поетизмима и ретким речима, укупно 21. (Иако М. Радовић-Тешић налази да „У српскохрватском језику овај је тип застареле лексике врло запажен“ (1982: 259), то се у нашој грађи није показало.) Фонетски специфичне лексеме нађене су међу застарелим колоквијалним речима, дијалектизмима и поетизмима, укупно их је 19.

С обзиром на порекло, анализирану грађу чине 64 лексеме које потичу из страних језика, далеко већи део грађе, међутим, чине 174 лексеме домаћег порекла (или 73,1%), што поново оправдава назив пројекта и будућег речника – *Школски речник заборављених речи*.

Основне тематске групе у које смо разврстали половину анализиране лексике (124/238 јединица, или 52,1%) – човек, животиње, кућа, природа, биљке – показују да се не ради о непознавању неког далеког поднебља, других крајева света, неких имагинарних сфера живота, већ о непознавању властитог језика, културе и прошлости.

ИЗВОРИ И ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Брборић, Вељко. Речници у читанкама за основну школу. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 47/1 (2017): 473–486.

Драгићевић, Рајна. *Лексикологија и граматика у школи. Методички огледи.* Београд: Учитељски факултет, 2012.

Милошевић, Маријана. *Читанка за српски језик за 6. разред основне школе*. Београд: Завод за уџбенике, 2019.

Николић, Милија. *Методика наставе српскога језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1992[2].

Радовић-Тешић, Милица. Архаизми и њихова обрада у Речнику САНУ. Драго Ћупић (ур.). *Лексикографија и лексикологија*. Београд: САНУ, Филолошки факултет – Нови Сад: Филозофски факултет, Матица српска, 1982, 257–262.

*

Luthin, Margaret C. *Loss for Words: An Investigation of the English Nature Vocabulary*. <https://scholarworks.umt.edu/utpp/294> 7. 11. 2023.

Melvinger, Jasna. *Leksikologija*. Osijek: Pedagoški fakultet, 1984.

РЕЧНИЦИ

Глинкина, Л. А. *Иллюстрированный толковый словарь забытых и трудных слов русского языка*. Москва: Мир энциклопедий Аванта+, 2008.

РСЈ: *Речник српскога језика* (ур. Мирослав Николић). Нови Сад: Матица српска, 2011.

РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–VI. Нови Сад: Матица српска – Загреб: Матица хрватска, 1967–1976.

ПРИЛОГ

Народне лирске и епске песме:

1. *Божићне песме (Грану сунце иза брда)*
2. *Коледарске песме (Добар вече, коледо! Домаћине, коледо!)*
3. *Краљичке песме (Домаћину)*
4. *Ивањске песме*
5. *Кнежева вечера*
6. *Косовка дјевојка*
7. *Марко Краљевић и вила*
8. *Марко Краљевић и Муса Кесеџија*
9. *Додолске песме (Ој додо, ој додо ле!)*
10. *Пропаст царства српскога*
11. *Смрт Мајке Југовића*
12. *Цар Лазар и царица Милица*

Ауторски књижевни текстови:

1. В. Алексић, *Каљави коњ*
2. И. Андрић, *Аска и вук*
3. И. Андрић, *Травничка хроника*
4. М. Антић, *Плава звезда*
5. М. Антић, *Шашава песма*
6. М. Данојлић, *Овај дечак зове се Пепо Крста*
7. Ј. Дучић, *Градови и химере*
8. Ј. Дучић, *Поље*

9. Ј. Дучић, *Село*
10. Д. Ерић, *Свитац међу маслачцима*
11. Д. Ерић, *Чудесни свитац*
12. В. Илић, *Свети Сава*
13. Ђ. Јакшић, *Вече*
14. С. Јесењин, *Песма о керуши*
15. В. Караџић, *Марко Краљевић* (Одломак из књиге *Живот и обичаји народа српског*)
16. П. Кочић, *Јаблан*
17. Ф. Молнар, *Дечаци Павлове улице*
18. Б. Нушић, *Аналфабета*
19. В. Петровић, *Ратар*
20. Б. В. Радичевић, *Кад мати меси медењаке*
21. С. Раичковић, *Лето на висоравни*
22. С. Раичковић, *Хвала сунцу, земљи, трави*
23. И. Секулић, *Буре*
24. М. Станисављевић, *И ми трку за коња имамо*
25. Н. Тесла, *Моји изуми*
26. К. Трифковић, *Избирачица*
27. В. Хулпах, *Смедеревска тврђава*

Dr Biljana M. Babić

FORGOTTEN WORDS IN STUDENTS' MENTAL LEXICON
Corpus for a school dictionary

Summary

The paper analyzes vocabulary unknown or less known to students, which has been extracted from literary works included in the reading book for the sixth grade of elementary school. The collected data has been classified, analyzed, quantitatively and statistically processed. The classification criteria have been the following: a) lexeme status in relation to the contemporary standard language (historicisms, archaisms, obsolete colloquial words, dialectisms, poeticisms and rare words have been singled out), b) language levels, c) word origin, and d) thematic groups. The conducted research is a part of a wider project (under the auspices of Matica Srpska) entitled *School Dictionary of Forgotten Words of the Serbian Language*, which aims to create a dictionary of unknown words intended for elementary school students.

Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српски језик и лингвистику
biljanab@ff.uns.ac.rs